

Grzegorz Świdorski

"Opera minora. Studia z dziejów zakonu krzyżackiego, Prus, Polski i krajów nadbałtyckich", Marian Biskup, Toruń 2002 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 103-105

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE i OMÓWIENIA

Marian Biskup, *Opera minora. Studia z dziejów zakonu krzyżackiego, Prus, Polski i krajów nadbałtyckich*, Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk im. T. Manteuffla, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń 2002, ss. 499, mapa.

Profesor Marian Biskup 19 grudnia 2002 r. obchodził jubileusz osiemdziesięciolecia urodzin. Z tej okazji Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk im. T. Manteuffla, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu przy wsparciu Urzędu Miasta Torunia i Urzędu Miasta Inowrocławia wspólnie wydali tom zatytułowany *Opera minora. Studia z dziejów zakonu krzyżackiego, Prus, Polski i krajów nadbałtyckich*. Autorzy publikacji odeszli od „standardowego” wydawnictwa jubileuszowego, złożonego zazwyczaj z wielu artykułów badaczy, poruszających się w obszarze zainteresowań naukowych jubilata, na rzecz wydawnictwa prezentującego wycinek – przekrój dorobku naukowego samego jubilata.

Jubileuszową publikację otwiera wstęp autorstwa Janusza Tandeckiego, w którym został zaprezentowany układ tomu, życiorys oraz osiągnięcia naukowe i naukowo-organizatorskie prof. Mariana Biskupa (ss. 5–7). Następnie zamieszczono bibliografię publikacji Profesora za lata 1949–2001, zestawioną przez Ireneusza Czarcińskiego (ss. 8–53)¹.

W dalszej części tomu zaprezentowano wybrane artykuły z ogromnej, liczącej blisko osiemset pozycji, bibliografii prof. Mariana Biskupa (ss. 55–496). Wyboru artykułów dokonano pod kątem prezentacji najbardziej charakterystycznych wątków w twórczości naukowej Jubilata. Przedstawione artykuły w większości już wcześniej były drukowane, jednakże są rozproszone i współcześnie trudno dostępne. Usystematyzowano je w czterech grupach tematycznych: I. Z dziejów Zakonu Krzyżackiego; II. Prusy Krzyżackie i Królewskie w średniowieczu i u progu czasów nowożytnych; III. Polska a Europa Środkowa i Północna; IV. Mikołaj Kopernik i wybitni badacze dziejów Prus.

W pierwszym dziale zaprezentowano artykuły publikowane wyłącznie w języku niemieckim. W grupie tej znalazły się następujące publikacje: *Wendepunkte der Deutschordensgeschichte*² (ss. 57–74), *Über quellenkundliche Fragen und einige Forschungsaspekte der Geschichte des Geschichte des Deutschen Ordens. Ein Beitrag zu den Werkstattproblemen des heutigen Forschers*³ (ss. 75–83), *Der Deutsche Orden im Reich, in Preussen und Livland im Banne habsburgischer Politik in der zweiten Hälfte des 15. und zu Beginn des 16. Jahrhunderts*⁴ (ss. 84–105), *Die Bal-*

1 Wcześniejsze bibliografie publikacji Mariana Biskupa: za lata 1949–1981 ukazała się w Zapiskach Historycznych (dalej: ZH), 1982, t. 47, z. 4, ss. 9–37, zestawiona przez Henryka Baranowskiego; za lata 1982–1992 w *Balticum. Studia z dziejów polityki, gospodarki i kultury XII–XVIII w.*, red. Z. H. Nowak, Toruń 1992, ss. 9–24, zestawiona również przez Henryka Baranowskiego; za lata 1992–1996 w Ziemi Kujawskiej, 1997, t. 12, ss. 29–33, zestawiona przez Irenę Janosz-Biskupową.

2 Pierwotnie publikowany w: *Beiträge zur Geschichte des Deutschen Ordens*, Bd. 1, hrsg. v. U. Arnold, Marburg 1986, ss. 1–18.

3 Pierwodruk w: *Werkstatt des Historikers der mittelalterlichen Ritterorden: quellenkundliche Probleme und Forschungsmethoden* (Ordines Militares–Colloquia Torunensia Historica 4), hrsg. v. Z. H. Nowak, Toruń 1987, ss. 7–17.

4 Pierwodruk w: *Die Ritterorden zwischen geistlicher und weltlicher Macht im Mittelalter* (Ordines Militares–Colloquia Torunensia Historica 5), hrsg. v. Z. H. Nowak, Toruń 1990, ss. 101–125.

*lei Sizilien im 15. Jahrhundert anhand der Visitationsakten*⁵ (ss. 106–125). W dziale drugim zaprezentowano następujące artykuły: *Etniczno-demograficzne przemiany Prus Krzyżackich w rozwoju osadnictwa w średniowieczu (o tzw. nowym plemienu Prusaków)*⁶ (ss. 129–150), *Uwagi o problemie osadnictwa i sieci parafialnej w Prusach Krzyżackich w XIV i XV wieku*⁷ (ss. 151–172, mapa), *Rozwój sieci miast pruskich do drugiej połowy XVII wieku*⁸ (ss. 173–186), *Rola miast w reprezentacji stanowej Królestwa Polskiego i Prus Krzyżackich w XIV i XV wieku*⁹ (ss. 187–218), *Die Rolle Elbings in der Städtehanse*¹⁰ (ss. 219–233), *Królewiec a Polska i Litwa jagiellońska w czasach średniowiecza (do roku 1525)*¹¹ (ss. 234–260), *Die Stände im Preußen Königlichen Anteils 1466–1526*¹² (ss. 261–278), *Udział stanów Prus Królewskich w elekcjach władców polskich na przełomie XV i XVI wieku*¹³ (ss. 279–300), *Das Königliche und das Herzogliche Preussen von der Mitte des 15. Jahrhunderts bis 1772*¹⁴ (ss. 301–319). W dziale trzecim zaprezentowano: *Pommern und Pommerellen als Problem der deutsch-polnischen Beziehungen im 14. und 15. Jahrhundert*¹⁵ (ss. 323–338), *Die polnische Diplomatie in der zweiten Hälfte des 15. und in den Anfängen des 16. Jahrhunderts*¹⁶ (ss. 339–359), *Szwecja w kręgu polityki Jagiellonów na przełomie XV i XVI wieku (Między unią a przymierzem z Litwą i Polską)*¹⁷ (ss. 360–402), *Wokół „landshuckiego wesela” z 1475 roku*¹⁸ (ss. 403–414), *Die Bedeutung der Leipziger Universität für das intellektuelle Leben des polnischen Staates im 15. bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts*¹⁹ (ss. 415–426). Dział czwarty zawiera: *Stosunek Kopernika do zakonu krzyżackiego*²⁰ (ss. 429–446), *Mikołaj Kopernik na zjeździe stanów Prus Królewskich w Grudziądzu w marcu 1522 roku (do początków działalności dla reformy monetarnej)*²¹ (ss. 447–460), *Max Toeppen – badacz historiografii, miast i wydawca źródeł pruskich*²² (ss. 461–479), *Erich Maschke – ein Vertreter der Königsberger Geschichtswissenschaft aus polnischer Sicht*²³ (ss. 480–496).

Pracę kończy nota bibliograficzna poświęcona zaprezentowanym artykułom (ss. 497–498).

Artykuły stanowią niewielki wycinek bardzo bogatej twórczości naukowej prof. Mariana Biskupa, obejmującej m.in. dziewiętnaście książek, osiemnaście tomów wydawnictw źródłowych

5 Artykuł publikowany po raz pierwszy.

6 Pierwodruk: *Kwartalnik Historyczny*, R. 98, 1991, nr 2, ss. 45–67.

7 Pierwodruk: *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* (dalej: KMW), 1983, nr 2–3, ss. 199–217 + mapa.

8 Pierwodruk: *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, 1980, nr 3, ss. 401–412.

9 Pierwodruk: *Czasopismo Prawno-Historyczne*, 1978, t. 30, z. 1, ss. 87–121.

10 Pierwodruk: *Archaeologia Elbingensis*, 1992, vol. 1, ss. 19–27.

11 Pierwodruk: KMW, 1992, nr 3–4, ss. 223–245.

12 Pierwodruk w: *Die Anfänge der ständischen Vertretungen in Preußen und seinen Nachbarländern*, hrsg. v. H. Boockmann, München 1992, ss. 83–99.

13 Pierwodruk: *ZH*, 1969, T. 34, z. 3, ss. 79–105.

14 Pierwodruk: *Zeitschrift für historische Forschung*, 1995, Bd. 22, H. 1, ss. 49–70.

15 Pierwodruk w: *Die Rolle Schlesiens und Pommerns in der Geschichte der deutsch-polnischen Beziehungen im Mittelalter*, hrsg. v. R. Riemenschneider, Braunschweig 1980, ss. 143–155.

16 Pierwodruk w: *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 1978, ss. 161–178.

17 Pierwodruk: *ZH*, 1978, t. 43, z. 3, ss. 5–52.

18 Pierwodruk: *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*, 1977, t. 469, *Prace Historyczne*, z. 50, ss. 81–93.

19 Pierwodruk: *Leipziger Beiträge zur Universitäts-Geschichte*, 1988, H. 2, ss. 5–16.

20 Pierwodruk: *ZH*, 1973, t. 38, z. 3, ss. 47–67.

21 Pierwodruk: KMW, 1994, nr 4, ss. 383–394.

22 Pierwodruk w: *Dzieje historiografii Prus Wschodnich i Zachodnich do 1920 roku. Kierunki, ośrodki, najwybitniejsi przedstawiciele*, red. J. Strzelczyk, A. Tomczak, Toruń 1989, ss. 73–98.

23 Pierwodruk: *Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands*, 1993, Bd. 41, ss. 91–107.

oraz blisko osiemset artykułów, przyczynków, redakcji i recenzji. Należy dodać, że prof. Marian Biskup jest znany w środowisku historycznym nie tylko dzięki wybitnym osiągnięciom naukowym, lecz także dzięki znakomitym zdolnościom organizacji nauki.

Tom *Opera minima. Studia z dziejów zakonu krzyżackiego, Prus, Polski i krajów nadbałtyckich* stanowi doskonały przykład szacunku i pamięci, jakim darzony jest prof. Marian Biskup przez środowisko naukowe. Dzięki szerokiej gamie tematycznej zaprezentowanych artykułów publikacja ta stanowi doskonałą pomoc dla historyków, adeptów historii oraz wszystkich osób prowadzących badania nad dziejami państwa zakonnego w Prusach i Pomorza, historii Polski oraz Europy Środkowej i Północnej w późnym średniowieczu i na początku czasów nowożytnych.

Grzegorz Świdorski

Abraham Hartwich, *Geographisch-historische Landesbeschreibung deren dreyen im Pohnischen Preußen liegenden Werdern als des Danziger – Elbing – und Marienburgischen, Königsberg 1722.* [Nachdruck mit einer Einführung von Rainer Zacharias, Preußen unter Nachbarn., Studien und Quellen, herausgeben von Hans Rothe und Silke Spieler, Bd. 3, Frankfurt a. Main 2002, ss. XXXII, 586.]

W 2002 r. ukazała się publikacja bardzo ważna dla religijnej przeszłości Żuław. Wydawnictwo Peter Lang z Frankfurtu nad Menem w ramach trzeciego tomu serii „Preußen unter Nachbarn – Studien und Quellen”, wydało reprint dzieła Abrahama Hartwicha. Po raz pierwszy wydrukowano tę książkę w Królewcu w 1722 r. Wznowienie przygotował do druku i wstępem opatrzył Rainer Zacharias.

Wydawca w sposób typowy dla tego typu publikacji zachował oryginalną strukturę książki. Dokładnie przeniesiono więc gotycki krój czcionki, stare formy niemieckojęzyczne, glosy na marginesie książki, ozdoby graficzne (s. 1, 47, 548), mapę Szpicy Małowskiej (s. 36 i n.), a także oryginalny podział na rozdziały i paragrafy (por. s. 549). Z tyłu książki, na okładce, w formie załącznika, dołączono interesującą mapę regionu. W oryginale Hartwich zamieścił tę mapę na stronie VI. Mapa obejmuje teren zamknięty pomiędzy brzegiem Bałtyku, Gdańskiem, Małowami Wlk. oraz jeziorem Drużno wraz z Elblągiem. Autorzy przedruku dołączyli na początku informację, że książka została wydrukowana na odkwaszonym i odpornym na starzenie papierze. Jest to ważna i rzadka informacja wydawnicza. Wielce przydatne dla czytelnika jest trzydziestodwustronicowe wprowadzenie Rainera Zachariasia. Wskazano w nim m.in. na kontekst historyczno-religijny, w którym powstało dzieło Hartwicha, wykazano przy redakcji materiał źródłowy, wpływ książki na innych XVIII-wiecznych i późniejszych autorów, a także zamieszczono biogram autora – Abrahama Hartwicha. Na końcu reprinted zamieszczono wykaz postaci i nazw miejscowości występujących w publikowanym dziele.

Dzieło Abrahama Hartwicha składa się z trzech ksiąg. Pierwsza opisuje geografię i demografię Żuław. Autor omówił w niej ukształtowanie terenu, strukturę agrarną, zalesienie, opis rzek oraz usytuowanie miast i wiosek. Odnajdujemy w niej także informacje o ważnych dokumentach prawnych wydawanych od średniowiecza, a mających wpływ na organizację życia politycznego, społecznego i religijnego na Żuławach. W dziewięciu paragrafach autor zajął się opisem życia miejscowej ludności, w tym tak szczegółowymi zagadnieniami, jak kwestia używanego języka, imionami i nazwnictwem, ubiorami. Najobszerniejsza jest księga druga, poświęcona wydarzeniom religijnym na Żuławach. Obejmuje ona aż 270 stron. Hartwich bardzo szczegółowo opisał przejawy życia religijnego, zwłaszcza ewangelickiego, na Żuławach Malborskich. Przebiega z tej części wielkie emocjonalne zaangażowanie autora w redakcję tej części książki. Księga trzecia, obejmująca 236 stron,